

Sygn. akt III CSK 247/11

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 20 kwietnia 2012 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Krzysztof Pietrzykowski (przewodniczący)

SSN Barbara Myszka

SSN Maria Szulc (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w W.
przeciwko Kruszywa i Beton sp. z o.o. w W. i J. Z.
o stwierdzenie nieważności umowy,
po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej
w dniu 20 kwietnia 2012 r.,
skargi kasacyjnej strony powodowej
od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 30 marca 2011 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok, znosi postępowanie w zakresie
rozprawy z dnia 30 marca 2011 r. i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Apelacyjny sprostował oczywistą omyłkę w wyroku Sądu Okręgowego poprzez oznaczenie strony powodowej jako „Skarb Państwa - Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji w W.” w miejsce „Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji w W.”, oddalił apelację powoda od wyroku Sądu Okręgowego oddalającego powództwo o stwierdzenie nieważności umowy i rozstrzygnął o kosztach procesu.

Sąd drugiej instancji zaaprobował zarówno ustalenia Sądu Okręgowego, jak i dokonaną ocenę prawną. Sądy obu instancji ustaliły, że pozwany Kruszywa i Beton spółka z o.o. w W. jest cudzoziemcem w rozumieniu ustawy z dnia 24 marca 1920 r. o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców (Dz. U. 2004, nr. 167, poz. 1758 - dalej u.n.n.c.) i nabył umową kupna - sprzedaży z dnia 4 grudnia 2007 r. nieruchomość o powierzchni 1,73 ha bez wymaganego zezwolenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Nieruchomość ta w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego znajduje się na terenach oznaczonych jako potencjalne tereny eksploatacji powierzchniowej, co do których zostało także ustalone przeznaczenie podstawowe, przeznaczenie uzupełniające, oraz zasady zagospodarowania terenów.

W ocenie Sądu Apelacyjnego, Sąd Okręgowy prawidłowo zastosował art. 6 ust. 1 i 2 u.n.n.c. wskutek uznania, że do nabycia przedmiotowej nieruchomości nie było potrzebne zezwolenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, bowiem nie była ona nieruchomością rolną. Definicja nieruchomości rolnej zawarta w art. 46¹ k.c. ma zastosowanie do wszystkich innych ustaw dotyczących nieruchomości chyba, że zawierają one postanowienia odmienne. Takie właśnie znaczenie należy nadać art. 1 a ust. 6 u.n.n.c., a w konsekwencji odesłania do ustawy z dnia 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego, ocena charakteru nieruchomości musi być dokonana w świetle art. 2 tej ustawy stanowiącego, że przez nieruchomość rolną należy rozumieć nieruchomość rolną w rozumieniu kodeksu cywilnego z wyłączeniem nieruchomości położonych na obszarach przeznaczonych w planach zagospodarowania przestrzennego na cele inne,

niż rolne. Ponieważ przedmiotowa nieruchomość jest położona na terenach przeznaczonych w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego na cele inne, niż rolne, nie jest nieruchomością rolną, a zatem pozwany cudzoziemiec nie miał obowiązku uzyskania zezwolenia. Uzasadniając postanowienie w przedmiocie sprostowania Sąd Apelacyjny przytoczył pogląd wyrażony w doktrynie, iż przepisy ustawy o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców nie są spójne w zakresie legitymacji do wniesienia powództwa na podstawie art. 6 u.n.n.c. z przepisami kodeksu postępowania cywilnego, które nie przyznają ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych samodzielnej legitymacji procesowej. Uznając, że Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji działał jako *statio fisci* Skarbu Państwa, dokonał sprostowania na podstawie art. 350 § 1 k.p.c.

Skarb Państwa reprezentowany przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji wniósł od powyższego wyroku skargę kasacyjną opartą na obu podstawach. W ramach drugiej podstawy kasacyjnej (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.) zarzucił naruszenie przepisów postępowania, które miało wpływ na wynik sprawy - naruszenie art. 350 § 1 i § 3 k.p.c. w zw. z art. 6 ust. 2 ustawy z dnia 24 marca 1920 r. o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców skutkujące, stosownie do art. 379 pkt 2 i pkt 5 k.p.c., nieważnością postępowania poprzez dokonanie w trybie sprostowania oczywistej omyłki zmiany strony powodowej oraz naruszenie art. 378 § 1 k.p.c. w zw. z art. 379 pkt 2 i pkt 5 k.p.c. oraz art. 386 § 2 k.p.c. przez ich niezastosowanie. Zarzucił nadto w ramach pierwszej podstawy kasacyjnej (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.) naruszenie prawa materialnego - tj. art. 8 ust. 2 pkt 1 u.n.n.c. w zw. z art. 46¹ k.c. przez błędną wykładnię, - naruszenie art. 1a ust. 6 w/w ustawy przez błędną wykładnię - naruszenie art. 8 ust. 2 pkt 1 u.n.n.c. w zw. z art. 2 pkt 1 ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego poprzez niewłaściwe zastosowanie oraz naruszenie art. 8 ust. 2 pkt 1 w zw. z art. 6 ust. 1 u.n.n.c. poprzez ich niewłaściwe zastosowanie i nie stwierdzenie nieważności wskazanej w żądaniu pozwu umowy sprzedaży nieruchomości. Wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i uwzględnienie apelacji powoda poprzez zmianę wyroku Sądu Okręgowego i stwierdzenie, że umowa opisana w pozwie jest nieważna.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W pierwszej kolejności należy się odnieść do zarzutu najdalej idącego, a zatem do zarzutu nieważności postępowania uzasadnionego naruszeniem art. 350 § 1 i 3 k.p.c. w zw. z art. 6 ust. 2 u.n.n.c. Dokonanie oceny, czy doszło do naruszenia przez Sąd drugiej instancji przepisów postępowania, a w konsekwencji do nieważności postępowania na podstawie art. 379 pkt 2 lub 5 k.p.c. wymaga uprzedniego rozstrzygnięcia - po pierwsze, czy w świetle art. 6 ust. 2 u.n.n.c. legitymacja do wniesienia żądania stwierdzenia nieważności umowy nabycia nieruchomości przez cudzoziemca przysługuje Ministrowi Spraw Wewnętrznych i Administracji, czy też Skarbowi Państwa reprezentowanemu przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, - po drugie, czy dopuszczalne było sprostowanie wyroku Sądu pierwszej instancji przez Sąd drugiej instancji poprzez oznaczenie strony powodowej jako Skarbu Państwa reprezentowanego przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji zamiast Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji.

1) Zgodnie z art. 34 k.c. Skarb Państwa jest w stosunkach cywilnoprawnych podmiotem praw i obowiązków, które dotyczą mienia państwowego nie należącego do innych osób prawnych. Każda zatem czynność cywilnoprawna jednostki organizacyjnej Skarbu Państwa wywiera w sferze przepisów prawa procesowego ten skutek, że jest to czynność Skarbu Państwa. Materialnoprawna konstrukcja jednolitości Skarbu Państwa jako osoby prawnej ma to znaczenie, że określenie w pozwie jednostki organizacyjnej Skarbu Państwa nie ma wpływu na jego oznaczenie jako strony postępowania, którą zawsze jest Skarb Państwa (patrz uchwała Sądu Najwyższego z dnia 19 kwietnia 2001 r., III CZP 10/01, publ. OSNC 2001/10/147, OSP 2001/11/160). Powołaną uchwałą przesądzone zostało także stanowisko, że sąd nie jest władny oznaczyć Skarbu Państwa jako powoda w sytuacji, gdy żądanie oparte jest na twierdzeniu, że jednostka wskazana jako strona powodowa jest podmiotem odrębnym od Skarbu Państwa. Wiąże się to z utrwalonym poglądem orzecznictwa i doktryny, że sąd nie może nikomu narzucić roli powoda. Zważywszy na treść art. 34 k.c. w każdym wypadku konieczne będzie ustalenie, czy dana jednostka organizacyjna występuje w celu ochrony tych praw i obowiązków, które dotyczą mienia państwowego nie należącego do innych osób

prawnych, bowiem tylko wówczas Skarb Państwa będzie miał uprawnienie do występowania jako strona. W sprawie niniejszej pozew wniósł Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na podstawie art. 6 ust. u.n.n.c. Tak była ukształtowana strona powodowa przed Sądem I Instancji i tak została określona strona powodowa w wyroku. Z treści pozwu wynika także, iż Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji wniósł pozew we własnym imieniu, a nie jako jednostka organizacyjna reprezentująca Skarb Państwa.

Artykuł 6 ust. 2 u.n.n.c. stanowi, że o nieważności umowy orzeka sąd na żądanie właściwego ze względu na miejsce położenia nieruchomości wójta..., albo na żądanie ministra właściwego do spraw wewnętrznych. Takie ukształtowanie podmiotu właściwego do wniesienia powództwa na podstawie art. 6 ust. 2 u.n.n.c. wiąże się z treścią art. 34 k.c. Sprawy o stwierdzenie nieważności umowy nabycia przez cudzoziemca nieruchomości bez wymaganego zezwolenia nie dotyczą mienia państwowego, a mienia stanowiącego własność osób fizycznych lub prawnych nie będących Skarbem Państwa lub jego jednostkami organizacyjnymi. Uprawnienie do wystąpienia z żądaniem nieważności umowy nie jest związane z realizacją cywilnoprawnych interesów Skarbu Państwa w zakresie *dominium* i ochroną majątkowych interesów Skarbu Państwa, lecz związane jest z uprawnieniami władczymi Skarbu Państwa z zakresu *imperium* i ochroną porządku publicznego poprzez reglamentację obrotu nieruchomościami z udziałem cudzoziemców. Dlatego przepis art. 6 ust. 2 u.n.n.c. kreuje samodzielną, szczególną zdolność sądową i legitymację procesową podmiotów w nim wymienionych, nie mających osobowości prawnej, ani zdolności sądowej. Wniesienie pozwu z żądaniem stwierdzenia nieważności wchodzi w zakres czynności władczych leżących w kompetencji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. W konsekwencji do wniesienia powództwa na podstawie art. 6 ust. 2 u.n.n.c. legitymowany jest Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji, a nie Skarb Państwa reprezentowany przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Nie wyklucza to możliwości wniesienia takiego powództwa przez Skarb Państwa na podstawie art. 189 k.p.c.

2) na podstawie art. 350 § 1 k.p.c. można sprostować w wyroku niedokładności, błędy pisarskie, rachunkowe lub inne oczywiste omyłki.

Dopuszczalne jest także uściślenie w tym trybie oznaczenia strony przez sąd drugiej instancji (patrz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 czerwca 1998 r., II CKN 817/97, OSNC 1999, nr 1, poz. 16). Utrwalony jest pogląd, że należy odróżnić niewłaściwe oznaczenie strony od niewłaściwego doboru podmiotów procesu. W pierwszym wypadku dopuszczalne jest uzupełnienie lub konkretyzacja pierwotnego oznaczenia strony w trybie sprostowania. Stwierdzenie oczywistej omyłki wynika z oceny zakresu przedmiotowego i podmiotowego rozstrzygnięcia. Zmiana oznaczenia strony jest zatem możliwa wówczas, gdy w sentencji wyroku sąd pierwszej instancji oznaczył stronę niezgodnie z zebrany materiał dowodowy (postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 10 grudnia 2001 r., I PZ 93/01, OSNAiPUS 2003, nr 24, poz. 597 i z dnia 11 sierpnia 2005 r., V CK 758/04, niepubl., wyrok z dnia 15 maja 2009 r., II CSK 681/08, niepubl.). Inna jest jednak sytuacja, w której powód prawidłowo oznaczył podmiot, przeciwko któremu skierował powództwo, ale dokonał tego wyboru w sposób niewłaściwy, bowiem do usunięcia aktu jego woli może dojść tylko w drodze czynności procesowej - bądź odwołania poprzedniej - art. 203 k.p.c., bądź w drodze podmiotowego przekształcenia powództwa - art. 194 i n. k.p.c. (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 kwietnia 2004 r., V CK 472/03, niepubl.). W konsekwencji jednolite jest stanowisko, że na podstawie art. 350 k.p.c. nie może dojść do podmiotowego przekształcenia powództwa z obejściem właściwych przepisów art. 194 - 198 k.p.c. (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 września 2010 r., I PK 67/10, niepubl. i orzeczenia w nim przytoczone). Tożsama z powołaną wyżej, jest sytuacja, w której oznaczony podmiot wnosi powództwo, bowiem określenie stron jest aktem woli podmiotu wszczynającego proces. Niedopuszczalne jest zatem sprostowanie oznaczenia strony powodowej, jeżeli wskutek tego dojdzie do zmiany podmiotowej. W sprawie niniejszej taka właśnie sytuacja miała miejsce. Jak wskazano wyżej Skarb Państwa nie jest legitymowany do wniesienia powództwa na podstawie art. 6 ust. 2 u.n.n.c., a Minister Spraw Wewnętrznych wnosząc powództwo o stwierdzenie nieważności umowy nie działał jako jednostka organizacyjna Skarbu Państwa w oparciu o art. 34 k.c. i art. 67 § 2 k.p.c., lecz w oparciu o własne uprawnienie i samodzielną zdolność procesową przyznaną mu przez przepis szczególny, jakim jest art. 6 ust. 2 u.n.n.c. W konsekwencji doszło do niedopuszczalnej zmiany podmiotowej i wyrok został

wydany przeciwko podmiotowi, który nie uczestniczył zarówno w postępowaniu przed Sądem pierwszej instancji, jak i w postępowaniu apelacyjnym wobec zawiadomienia o terminie rozprawy Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji. Uzasadniony jest zatem zarzut naruszenia art. 350 § 1 i 3 k.p.c. w zw. z art. 6 ust. 2 u.n.n.c., w wyniku którego doszło do pozbawienia powoda, oznaczonego jako Skarb Państwa reprezentowany przez Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji, możliwości obrony jego praw (art. 379 pkt 5 k.p.c.). Na marginesie jedynie należy dodać, że wobec treści art. 391 § 1 k.p.c. zmiana podmiotowa nie jest dopuszczalna na etapie postępowania apelacyjnego.

Stwierdzenie nieważności postępowania, niezależnie od wpływu tej kwalifikowanej wadliwości na wynik sprawy oraz niezależnie od podniesionych przez skarżącego zarzutów prawa materialnego, prowadzić musi do uchylenia zaskarżonego wyroku, zniesienia postępowania w zakresie objętym nieważnością i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania (patrz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 kwietnia 2001 r., I CKN 19/99, niepubl. i orzeczenia w nim powołane).

Wobec powyższego orzeczono jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. oraz art. 108 § 1 w zw. z art. 398 k.p.c.